

ПОЛІКОДОВІСТЬ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ Д. БРАУНА

Стаття висвітлює явище «полікодовість» у художніх текстах, зміни, що відбуваються у комунікативному просторі сприяють появі нових типів текстів, які існують в рамках інтернет-дискурсу; доведено, що полі кодові тексти відрізняються гіпер- та інтертекстуальністю, охарактеризовано функціональні особливості полі кодових текстів в рекламних, газетних, журнальних текстах, на плакатах, на афішах, на одязі, на стінах будинків та інших міських будівлів, на мальовничих полотнах, в кінофільмах, у телевізійних передачах, в музичних кліпах, в комп'ютерних додатках, в електронних листах, на веб-сайтах, в інтернет - співтоваристві, інтернет-банерах, в усному мовленні і навіть в піснях, виявлено кореляцію понять «полікодовість», «креолізований», «відеовербальний», «семіотично збагачений», «лінгвовізуальний», «нетрадиційний», «складовий», «синкретичний», «ізовербальний», «гібридний», «гетерогенний», охарактеризовано мовну складову полікодових текстів у лінгвістичних та інтерсеміотичних розвідках, у працях з фонетики і фотографіки, лексикології, фразеології, синтаксису, стилістиці, лінгвістиці тексту, лінгвопрагматиці, лінгвістичної герменевтиці, лінгвокультурології, на підставі цього виокремлено вербальні (зовнішні та внутрішні) та невербальні (схеми, діаграми, анаграми, малюнки) коди, зокрема до зовнішні віднесено особистість автора та контекст епохи, внутрішні відображають світ художнього твору, створеного автором.

Ключові слова: полікодовість, мовні коди, особистість автора, білінгвальна особистість персонажа.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Комунікативний простір зазнає в даний час значні зміни. Нові типи текстів, що з'являються переважно в рамках інтернет-дискурсу, є незвичайним феноменом завдяки їх гіпер- й інтертекстуальності. При цьому вивчення виключно вербальної сторони тексту виявляється найчастіше недостатнім для отримання комплексного уявлення про нього. Увага дослідників все частіше повертає поєднання вербального тексту з іншими знаковими системами, у зв'язку з чим говорять про «креолізований», «ізовербальний» або «полікодовий» текст. У цих текстах різні семіотичні системи тісно пов'язані і взаємодіють [4; 5].

Різноманітні дослідження явища «полікодовості», свідчать про продуктивність вивчення різних семіотичних кодів у тексті. При цьому інтерес лінгвістів не обмежується інтернет-комунікацією: об'єктом дослідження стають також тексти телебачення, кіно, радіо, рекламний дискурс, оперні лібрето, традиційні друковані засоби масової інформації.

Термін «полікодовість» вперше запропонували Г.В. Ейгер і В.Л. Юхт на науковій конференції у 1974 р. у Москві. До полікодових текстів вони відносять в широкому семіотичному сенсі «випадки поєднання природнього мовного коду з кодом будь-якої іншої семіотичної системи» [6, с. 171]). Полікодовість пізніше розглядав А.Г. Сонін, який, слідом за Г.В.Ейгер і В.Л. Юхтом, підкреслював смислове значення «з'єднання в єдиному графічному просторі семіотично гетерогенних складових» [12, с. 171].

В.Є. Чернявська вважає «доцільним і органічним при позначенні тексту як когерентного цілого з декількома семіотичними кодами» використовувати термін «полікодовий текст», оскільки він «звертає увагу на текстуальний характер означеного явища, його змістовно-сислово цілісність» [13, с. 90]. В якості однієї з важливих передумов для різнобічного погляду на текст сьогодні називається «естетизація комунікації, що виявляється в посиленій візуалізації комунікативного повідомлення» [там же].

Крім того, підкреслюється, що естетичний потенціал міститься в тому числі «в матеріальній організації текстів» і виявляється в «посиленій увазі до їх форми» [там же, с. 91]. Таке розуміння даного явища дозволяє припустити, що полікодовість не є феноменом виключно сучасним. Поєднання різних семіотичних кодів - вербальних, візуальних, акустичних та інших - характерно для комунікації взагалі, проте посилена увага до естетизації і візуалізації комунікації, про яку сказано вище, не властиво всім епохам у рівній мірі. XV- XVIII ст. - час, коли полікодовість проявилася досить яскраво.

Протиставлення моно- і полікодових текстів у вітчизняній лінгвістиці запропоновано досить давно, в 70-ті рр 20 в. [Ейгер, 1974]. Монокодовими називаються тексти, що повністю складаються з елементів однієї семіотичної системи. У рамках лінгвістичного аналізу до монокодових у першу чергу відносяться власне вербальні тексти. Полікодовий текст – це текст, що включає компоненти двох і більше знакових систем (ілюстрована зовнішня реклама, комікс ...). Л.С. Большакова розширює запропоновану дихотомію третім членом, пропонуючи различать дікодові (які включають тільки два коду) і полікодові тексти [1].

У сучасній науці термін «полікодовий» – один з численних способів позначення творів, що включають різні за своєю семіотичною природою складові. Поряд з ним використовуються терміни «креолізований» [Сорокін, 1990; Бернацька, 2000], «відеовербальний» [Пойманова, 1997], «семіотично збагачений» [Чигаєв, 2010], «лінгвовізуальний» [Большіянова, 1987], а також «нетрадиційний», «складовий», «синкретичний», «ізовербальний», «гібридний», «гетерогенний» і деякі інші.

Наявність такої кількості існуючих термінів свідчить, на наш погляд, про відсутність єдиної традиції вивчення цього явища. Перераховані номінації не збігаються з міжнародними, прийнятими в англомовних текстах терміном «Мультимодальний» (multimodal), який міг би стати основою для вироблення єдиного терміна у вітчизняній науці, проте множинність

модальностей (тут мається на увазі не граматична модальність в її лінгвістичному розумінні, а модальність перцептивна, пов'язана зі сприйняттям тексту) – характеристика лише частини творів.

Множинність кодів, навпаки, риса, притаманна їм усім. Тому слідом за Д.С. Мічуриним називаємо полікодовим текст, в якому вербальна складова (знаки мови) взаємодіє з компонентами інших знакових систем. Полікодовим текстом можна вважати ілюстровану статтю у відомому журналі, рекламні повідомлення, що розміщуються в транспорті, профіль користувача в соціальній мережі. При цьому якщо дані коди сприймаються в різних модальностях (наприклад, за допомогою зору і через слух), то такі тексти можуть називатися не тільки полікодовими, але й полі-модальними. До полімодальних можна віднести тексти телевізійних програм.

Зазначене вище різноманіття термінів і способів їх визначення відображає значимість досліджень полікодових текстів у сучасній лінгвістиці, а також різноманітність підходів. Ця різноманітність може бути представлено в різних аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття увагу вчених привернуло функціонування полікодових текстів в книжковій продукції [Коритов, 2009], в зовнішній рекламі [Денисова, 2012], в листівках [Култишева, 2010], в газетах [Подшивалова, 2011], в спеціалізованих наукових журналах [Должич, 2013], на плакатах [Ходус, 2011], на афішах [Фофін, 2010], на одязі [Шарифуллин, 2009], на стінах будинків та інших міських будівлі [Белоусов, 2010], на мальовничих полотнах [Фофін, 2011], в кінофільмах [Віннікова, 2009], у телевізійних передачах [Толмачова, 2012], в музичних кліпах [Шарифуллин, 2012], в комп'ютерних додатках [Суханова, Філоненск, 2013], в електронних листах [Кур'янович, 2008], на веб-сайтах [Лазарєва, 2008], в інтернет -співтоваристві [Усачова, 2010], на рекламних інтернет-банерах [Піщерская, 2011], в усному мовленні [Ведьманова 2009] і навіть в піснях [Дуняшева, 2013].

Полікодовим текстам приписують специфічні характеристики, що дозволяють їм більш ефективно доносити інформацію до реципієнта. Мовна складова полікодових текстів стала предметом лінгвістичних досліджень в загальнотеоретичних роботах [Шарафутдінова, 2010], в інтерсеміотичних розвідках [Вашуніна, 2009], в працях з фонетики і фонографіки [Мішина, 2013], лексикології [Чигаєв, 2008], фразеології [Залялеєва, 2007], синтаксису [Цурціліна, 2010], стилістиці [Дубовицька, 2011], лінгвістиці тексту [Нежура, 2011], лінгвопрагматиці [Колодна, 2006], лінгвістичної герменевтиці [Місонжніков, 2013], лінгвокультурології [Громова, 2013; Адзінова, 2007].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Російські дослідники (Кузнєцова К.Г., Мічурін М.Д.) вивчали фактори, що визначають мовну полікодовість у художньому тексті і довели, що деякі з них (зовнішні) створені під впливом ролі особистості автора та контексту того часу, котрий присутній у творі, інші (внутрішні) – створення того світу, який відображений у творі.

Враховуючи те, що ознаками художнього тексту виступають антропоцентричність, яка базується на тріаді автор – персонаж – читач, соціологічність – відображає контекст створеного художнього твору, і він (художній текст) сам моделює світ, що лежить в його основі засобами темпоральних та просторових індикаторів, вони і створюють мовну полікодовість твору.

Формування цілей статті. Мета статті – визначити мовну полікодовість у творах Д.Брауна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо мовні коди виходячи з цих ознак художнього тексту на прикладі романів Д.Брауна «Код да Вінчі», «Янголи та демони», «Інферно».

На кожний художній твір здійснює вплив особистість автора, а комплекс художніх засобів, присутніх у творі, є відображенням світогляду автора і його інтелектуального рівня. Науковець І.Ю. Мешинцева досліджуючи переключення кодів у художньому тексті довела, що

«білінгвальні персонажи з високим рівнем мовної компетенції і комунікативної активності з'являються у творах авторів з таким самим рівнем мовної компетенції і комунікативної активності»[9].

Екстраполоючи дане твердження констатуємо, що створені Д.Брауном романи у жанрі інтелектуального детективу говорять про високий рівень авторської ерудиції та мовної компетенції, які присутні і у його героїв. Так, у романах Д.Брауна «Код да Вінчі», «Янголи та демони», «Інферно» головні герої – це персонажи з високим інтелектом: професор Гарвардського університету Роберт Ленгдон, Софі Невьо, представники ордену Ілюмінатів, Папа Римський та єпископи, науковці, котрі розробляють антиматерію; навіть негативні персонажі мають високу ерудицію.

Langdon was well versed in Dante's work, and his prominence as an art historian who specialized in iconography meant he was occasionally called upon to interpret the vast array of symbols that populated Dante's landscape. [15].

For Langdon, a lifelong aficionado of Italian art, Florence had become one of his favorite destinations in all of Europe. This was the city on whose streets Michelangelo played as a child, and in whose studios the Italian Renaissance had ignited. This was Florence, whose galleries lured millions of travelers to admire Botticelli's Birth of Venus, Leonardo's Annunciation, and the city's pride and joy Il Davide [15].

У наведених вище уривках спостерігаємо інформацію про наукові здобутки та знання Ленгдона, як ученогокультуролога.

"Meine Damen und Herren," Langdon began, his voice booming over the loudspeakers. "Willkommen, bienvenue, welcome." The famous line from Cabaret drew appreciative laughter from the crowd" [15].

У поданому контексті Ленгдон представлений як білінгвальний персонаж, який цитує вірші німецького поета на мові оригінала.

Кожний художній твір належить певній епосі, яка знаходить відображення в творі. І тому вибір мови залежить від той епохи, яка відображена автором у тканині художнього твору. Так, романи В.Скотта

відомі читачеві як лицарські романи з відображенням битв і завоювань сердець прекрасних дам, що характерно для епохи Середньовіччя. Мова романів насичена метафоричними виразами, архаїзмами.

У романах Д.Брауна зображена сучасна епоха з відповідними проблемами, які автор і показує в контексті своїх творів: боротьба за престол у Ватикані, загроза знищення світу, панування ордену Ілюмінатів, нові відкриття у науці, яка може стати на заваді людству.

Мова персонажів насичена спеціальними термінами наукового характеру, релігійного спрямування, мистецтва.

У контексті твору «Код да Вінчі» спостерігаємо таку мовну репрезентацію як: *LA Pyramide, Art, Vitruvian Man, Last Supper* (Таємна вечеря), *pentacle*, *The Star of David, the Eiffel Tower, Mona Lisa, the Holy Grail* (Святий Грааль), *PHI* (число Фібоначі), *an orb* (яблуко), *cryptex, a rose, a key*.

Мова роману «Янголи та демони» представлена лексемами: *symbology, placement, spiritual, genius, matter, CERN, create, pyramid, mathematics, Pantheon, walkie-talkie, ambigram, art, watch, segno, Dialogo, Discorsi, Diagrama, D III, lingua pura, Galileo, pentagram, Milton 's verse, sun, Masons, pagan, star, planet, ellipse, unknown master, Bernini, breath, seraphim, angel, direction, balcony, God, father, proof, miracle, Coliseum, cardinal, faith, Habakkuk and the Angel, West Ponente, Ecstasy of St. Teresa, Fountain of Four Rivers, Swiss Guard*, які несуть позитивну конотацію, створюючи ефект Добра християнської та язичницької віри, шедеврів мистецтва, наукових винаходів, що сприяють розвитку культури людства. Поряд з ними у творі вживаються: *Illuminati, Church of Illumination, the Illuminati lair, path of Illumination, Shaitan, eye, secret, antimatter, annihilation, midnight, four, altar of science, earth, air, water, fire, bar-arabo, Bernini's marker, Illuminati, Diamond, fountain, square, brand, key, destruction, camcorder, hour, minute, second, evil, instinct, poisoning, Pope's death, sarcophagus*, які взаємодіють з силами зла та жорстокими вбивствами священнослужителів. Навіть шедеври

мистецтва набувають негативної конотації, тому що жахливі злодіяння відбуваються поряд з ними.

Крім особистості автора і контексту епохи на створення мовної полікодовості впливають ще й внутрішні фактори, які визначають використання декількох мов в одному тексті. Автори художніх творів використовують декілька кодів, щоб змодельовати світ художнього твору і точно відобразити контекст подій, що відбувалися. Так, у романі «Янголи та демони» автор використовує іншомовні вставки, щоб, наприклад, зобразити просторові переміщення героїв. На початку роману розповідь йде про Ватикан і події, які змусили професора Ленгдона знаходитись в Римі. *Church of Santa Maria del Popolo, St. Peter's Church, Church of Santa Maria della Vittoria, Church of St. Agnes in Agony.*

Після цього герої переміщуються до Лондона, де розгортаються інші події роману.

Такі ж просторові переміщення відбуваються і у сюжеті твору «Інферно». Автор мандрує зі своїми героями від Венеції, Флоренції до Стамбулу. Для достовірності автор номінує вулиці та об'єкти на мові оригіналу.

Langdon pointed out the window at the commanding edifice in the distance. "I recognize the Palazzo Vecchio." Why would I be in Florence? [15].

Langdon had been mesmerized by Michelangelo's David when he first saw it as a teenager ... entering the Accademia delle Belle Arti ... moving slowly through the somber phalanx of Michelangelo's crude Prigioni ... and then feeling his gaze dragged upward, inexorably, to the seventeen-foot-tall masterpiece. [15].

Важливим для нашого дослідження є переключення кодів для створення ефекту комунікації на мові персонажу - іноземця. Наприклад, у романі Д.Брана «Код да Вінчі» ім'я слідчого французької поліції *Bezu Fache*, який веде розслідування вбивства Жака Сон'єра, – набуває контекстуального значення «бика», тобто символу впертості, бажання йти до кінця,

переконаності у власній правоті, безкомпромісності, що по суті, є головними рисами характеру даного персонажу:

“Bezu Fache”, the driver said, approaching the pyramid” main entrance. We call him le Tureau”. “ You call your captain the Bull?” [14, p.36].

Автор навмисно вкрапляє французьке слово *le Tureau* задля підкреслення того, що поліцейський – француз і характеристику йому краще давати на його мові.

Знаходячись у Флоренції та Венеції головні герої роману «Інферно» намагаються і розмовляють на мові цієї країни – італійською.

“Informazioni abbonati?” Sienna said, speaking in a flawless Italian accent. “Per favore, può darmi il numero del Consolato americano di Firenze?” [15].

“Grazie mille,” she said, and hung up. Sienna slid the phone number over in the darkened hallway. “Per l’amore di Dio!” Sienna shouted at them, her tone scathing. “Cos’è questa confusione?” [15].

The two men squinted, clearly uncertain what they were looking at. Sienna kept yelling at them. - “Tanto chiasso a quest’ora!” So much noise at this hour! [15].

Langdon now saw that Sienna had draped his black jacket over her head and shoulders like an old woman’s shawl. [15].

Італійська вимова професора Ленгдона більше схожа на французьку:
ROBERT LANGDON chased after the group of students. “Scusate!” They all turned, and Langdon made a show of glancing around like a lost tourist. “Dov’è l’Istituto statale d’arte?” - Langdon asked in broken Italian. [15].

A tattooed kid puffed coolly on a cigarette and snidely replied, “Non parliamo italiano.” His accent was French. [15].

Кожна країна зачаровує ученого-культуролога своїми шедеврами і в цьому сенсі Венеція – неперевершена:

Venice is an outdoor museum, Langdon thought, his gaze dropping to the canal water that lapped at the church’s stairs. [15].

All along the banks of the Sea of Marmara, floodlights flickered to life, illuminating a skyline of glistening mosques and slender minarets. This was the hour of the akşam, and loudspeakers across the city reverberated with the haunting intonations of the adhān, the call to prayer. La-ilaha-illa-Allah. [15].

Straddling the geographic boundary between Europe and Asia, this timeless city was quite literally the bridge from the Old World ... to a world that was even older. Istanbul. [15].

У наведених приклада автор вживає іншомовні вкраплення на турецькій мові для підтвердження національної ідентичності країни.

Ще одною ознакою полікодовості у романа Д.Брауна виступають анаграми, схеми, малюнки, коди для розгадки. Так, у романі «Код да Вінчі» невербальними засобами полікодовості виступають: чаша Грааля, картина Мона Ліза, пентакл, число Фабіначі. У творі «Інферно» такими компонентами реалізації полікодовості виступають діаграма збільшення населення світу в діяхронічному аспекті, строки з Боєственной комедії Данте частини під назвою «Інферно» зображені у формі спіралі , яка асоціюється з образом Пекла та 9-ти його кругами за Данте, грецька піктограма – маски з 2500 річною історією з давнини.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, на матеріалі творів Д. Брауна було продемонстровано фактори, які визначають появу мовної полікодовості в художньому тексті: зовнішні - особистість автора та контекст епохи, внутрішні – створення світу художнього тексту та невербальні – анаграми, схеми, малюнки, коди для розгадки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большакова Л. С. О содержании понятия «поликодовый текст». Вестник Самарского государственного университета. Самара, 2008. № 4 (63). С. 19–24.

2. Большиянова Л. М. Внешняя организация газетного текста поликодового характера. Типы коммуникации и содержательный аспект языка. М.: Ин-т языкознания РАН, 1987. С. 33–34.

3. Винникова Т. А. Особенности поликодовой и полимодальной организации кинотекста (на материале художественного фильма "The Queen"). Вестник Челябинского государственного университета. 2009. № 27. С. 9–11.

4. Воронько В. П. Вербальный компонент поликодового текста, его структура и функции. В мире научных открытий. 2012. № 11.3. С. 28–39.

5. Гончаренко А. К. Вопросы теории поликодового текста. Вестник Тверского государственного университета. Серия: Филология. 2011. № 2. С. 233–240.

6. Ейгер Г. В., Юхт В. Л. К построению типологии текстов. Лингвистика текста: материалы научной конференции при МГПИИЯ им. М.Тореза. Ч.1. М., 1974. С. 103–109.

7. Залялеева А.Р. Сопоставительный анализ функционирования фразеологических единиц в заголовках креолизованных текстов современной англоязычной и русскоязычной прессы. Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика. 2007. № 1 (73). С. 47–51.

8. Максименко, О. И. Поликодовый VS креолизованный текст: проблема тер-минологии. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика. 2012. № 2. С. 93–102.

9. Мишинцева И.Ю. Переключения кодов в художественных произведениях: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Ярославль, 2011. 20 с.

10. Мичурин Д. С. Роль поликодовых текстов в самопрезентации участников интернет-сообщества. Вестник Тверского государственного университета. Серия: Филология. 2013. № 2. С. 320–325.

11. Пойманова О.В. Семантическое пространство видео вербального текста: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Пойманова Ольга Валентиновна. М., 1997. 237 с.

12. Сонин А. Г. Понимание поликодовых текстов: когнитивный аспект. М.: ИЯ РАН, 2005. 219 с.

13.Чернявская, В. Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность : учеб. пособие. М. : Книжный дом «Либроком», 2009. 248 с.

Olga Zabolotskaya

POLYCODENESS IN THE LITERARY TEXTS BY D. BROWN

This article observes phenomena of polycodeness in a literary texts; communicative space is changing in this time and posses a new type of texts, which appear in the sphere of Internet-discourse. Such types of the text are phenomenon owing to their hyper and intertextuality; the scientist's attention is often focused on combination of verbal texts within other coin system which are called creolized texts or polycode texts; in these texts different semiotic systems are closely connected and correlated; together with Michurin D.S. we consider polycode text as the text in which verbal component (signs of language) correlates with components of other sign systems; interlinks between notions "polycodeness", "videoverbal", "inreached semantically", "lingual and visual", "non-traditional", "completed", "syncretic", "verbal", "hybrid", "heterogeneous", verbal (inner and out side) and non verbal (schemes, diagrams, pictures, puzzles) codes are defined; outside codes are represented with author's personality and context of epoch, inner codes – with textual world, created by the author.

Key words: polycodeness, verbal and non verbal codes, author's personality.

Ольга Заболотская

Поликодовость в художественных текстах Д. Брауна

Статья рассматривает феномен «поликодовость» в художественных текстах Д. Брауна, изменения, которые происходят в коммуникативном пространстве способствуют возникновению новых типов текстов в рамках интернет-дискурса; доказано, что поликодовые тексты отличаются гипер- и интертекстуальностью, охарактеризованы функциональные особенности

поликодовых текстов в рекламных, газетных, журнальных текстах, на плакатах, на афишах, на одежде, на стенах домов и других городских зданий, на живописных полотнах, в кинофильмах, в телепередачах, в музыкальных клипах, в электронных листах, на веб-сайтах, интернет-банерах, в усной речи и даже в песнях, выявлено корреляцию понятий «поликодовый», «креолизованный», «видеовербальный», «семиотически наполненный», «лингвовизуальный», «нетрадиционный», «составной», «синкретический», «мультиmodalный», «гетерогенный», «изовербальный», «гибридный»; охарактеризовано языковую составляющую поликодовых текстов в лингвистических, интерсемиотических исследованиях, в трудах по фонетике, фотографии, лексикологии, фразеологии, синтаксиса, стилистики, лингвистике текста, лингвопрагматике, лингвокультурологии, определены вербальные (внешние и внутренние) и невербальные (схемы, диаграммы, анаграммы, рисунки) коды, в частности к внешним отнесены личность автора и контекст эпохи, внутренние отображают мир художественного произведения, созданного автором.

Ключевые слова: поликодовость, языковые коды, личность автора, билингвальная личность персонажа.